

loškoj baštini bunjevačkih Hrvata, biti poticaj za detaljniju obradu vizualno prikazanoga materijala.

Ljubica Vuković Dulić

Mirko Grlica, *Ivan Sarić*, Gradski muzej, Subotica, 2010., str. 108.

Godine 2010. navršilo se sto godina od kako je Subotičanin Ivan Sarić (1876.-1966.) načinio prvi let svojim zrakoplovom. Tim povodom se i subotički Gradski muzej uključio u obilježavanje toga značajnog događaja. Priredio je izložbu koju je pratila i specifična tiskovina – monografija i katalog *Ivan Sarić*. Nizom manifestacija javnosti se i prije četvrt stoljeća, 1985. godine, skrenula pozornost na 75. obljetnicu ovoga događaja. Tako je i Muzej tada pripremio izložbu i katalog, istina mnogo skromnijeg obujma, dok je lokalni zrakoplovni klub bio domaćin aeromitiniga, a grad omogućio da se postavi spomenik koji će Subotičane podsjećati na njihovog sugrađanina.

Ni tada, a pogotovu danas, ime pionira zrakoplovstva s ovih prostora Ivana Sarića nije bilo nepoznato u domaćim ali i u inozemnim okvirima. Klub zrakoplovaca u Subotici, sportska zračna luka u obližnjem selu Bikovu, kao i srednja Tehnička škola danas nose ime ovog pionira herojskog doba letenja. Međutim, detaljnije studije i raščlambe o njemu nisu vršene. Time se muzejski savjetnik povjesničar Mirko Grlica, već dokazani poznavatelj lokalne povijesti, našao pred težom zadaćom. I kao svaki pravi istraživač, u cilju priprema za pisanje krenuo je od onoga što mu je bilo poznato i dostupno ka utvrđivanju

novih i nepoznatih podataka o jednom od subotičkih velikana. Na tome putu koristio je čak deset fondova iz subotičkog Arhiva, zatim nedavno objavljene dnevnik Sarićevog suvremenika Géze Cháta, onodobne novine i časopise koji su s velikim zanimanjem pratili Sarićeve pothvate, internetske stranice o povijesti zrakoplovstva, noviju literaturu te pomoć kolega iz Muzeja zrakoplovstva u Beogradu, ali i drugih koji su imali saznanja o ovoj temi. Dragocjeno vrelo bili su i predmeti, pogotovu fotografije koje je načinio sam Sarić ili na kojima je on ovjekovječen, a koji se čuvaju u zbirci subotičkoga Muzeja.

Kao plod i rezultat takvoga rada nastala je ova studija koja kronološki prati i osvjetljava Sarićev osobit životni put, njegove najveće uspjehe i domete. Pa ipak, ova knjiga se ne ograničava samo na to, budući da istodobno daje i sliku širih političkih, kulturnih i socijalnih okolnosti u kojima je on odrastao, radio i živio, natjecao se, letio. Valja istaknuti kako je ona pretočena u grafički zanimljivu i kvalitetnu knjigu, koja dvostupačno donosi paralelne tekstove

na srpskom i mađarskom jeziku, u prijevodu Anne Csiszár Molnár. Prvi dio knjige je, zapravo, monografija o Ivanu Sariću (str. 9-87), dok je drugi klasičan katalog s opisima izložaka (fotografija, predmeta i medalja). Preciznije rečeno, nakon predgovora – *Prva riječ* (str. 7), slijede poglavlja *Porodica* (str. 9-13), *Školovanje* (str. 15-17), *Činovnik* (str. 19-23), *Biciklista* (str. 25-36), *Motociklista* (str. 39-43), *Automobilista* (str. 45-49), *Avijatičar* (str. 51-75), *Fudbaler* (str. 77-81), *Starost* (str. 83-87), te *Katalog* (str. 90-101), *Registar ličnih imena* (str. 102-103) i *Bibliografija* (str. 104). Autor na početku daje kratak opis rodoslovlja obitelji Sarić. Njegovi daljnji preci su pripadali plemićkom staležu, ali je on rođen u običnoj građanskoj obitelji od oca Paje i majke Ane, rođene Mak, kao treće djetete, nakon dviju kćerki. U nastavku se prati njegovo odrastanje – osnovnu školu i gimnaziju pohađao je u Subotici, ali je maturirao na Višoj trgovačkoj školi u Miškolcu. Time je dobio kvalifikaciju koja će mu osiguravati činovničko namještenje u kome je ostao sve do mirovine 1932./33. Kao sportaš, to jest biciklist, isticao se i pobjeđivao u godinama od 1896., kada kao maturant sudjeluje na milenijskim natjecanjima u Budimpešti, pa do prvih godina XX. stoljeća. Autor precizno prati i navodi sve važnije rezultate koji su Ivana Sarića učinili poznatim u rodnom gradu, ali i diljem Monarhije. U nastavku autor navodi okolnosti koje su dovele do motorizacije bicikla, što je i Sarića usmjeravalo na to da se sve više počne oslanjati na snagu motora a manje na snagu svojih mišića. Njegova neupitna vezanost i ljubav prema automobilima je područje gdje Grlica navodi kako postoje određene

nejasnoće i praznine, koje se i nisu mogle upotpuniti, u prvom redu zbog nedostatka odgovarajućih vrela.

Središnje mjesto knjige zauzima dio u kome autor opisuje način na koji je Sarić uspio konstruirati svoj monoplan, nazvan Szarits I., i 16. listopada 1910. na livadi konjskoga trkališta izvan grada načiniti, pred zadivljenim mnoštvom promatrača, prvi javni let u duljini od tri kilometra. Jedno od polja Sarićevih zanimanja bila je i nova igra kožnatom loptom – nogomet. Bio je, naime, aktivni igrač, ali i član uprave prvog kluba na ovim prostorima Bačke, koji je osnovan 1901. godine. Sarić je zaslužan i što 1913. dolazi do osnivanja nogometnoga kluba njegovog II. kvarta. U zaključnom poglavlju opisuje se kako se javnost odnosila prema letačkom pioniru u razdoblju između dva svjetska rata i nakon Drugog svjetskog rata.

U katalogu izložbe koja je bila priređena u Muzeju popisano je i slikovno predstavljeno 47 izložaka. Vrlo je koristan registar osobnih imena, kojih ima gotovo 300. To svjedoči o dubini i studioznosti koju je autor primijenio u pisanju. Autor koristi znanstveni aparat, bilješke su štire i kratke, sadrže osnovne signature vrela, arhivske građe, tiskovina ili naslove literature.

Tekst cijele knjige prate vrlo zanimljive fotografije koje u kvalitetnoj grafičkoj izvedbi bivaju sastavni prateći i dopunski dio narativa. Saznajemo iz njega da je i sam Sarić bio pasionirani fotograf. Zamjerka i mali propust se odnosi upravo na njih. Čitateljima nije predočen opis danih fotografija te samo mogu nagađati o njihovoj provenijenciji, datumu, kada su načinjene i odgonetati sadržaj.

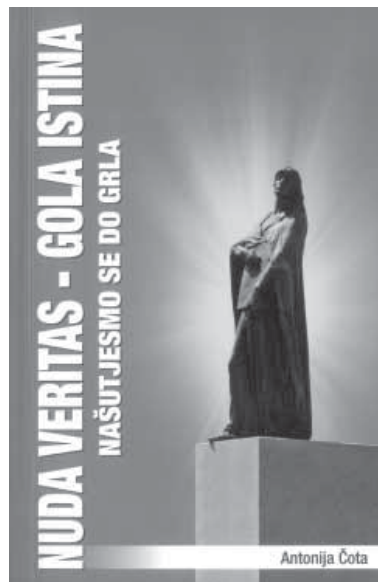
Nakon čitanja ove vrijedne studije mnoge nepoznanice o Sariću i dobu u kome bilježi uspjehe, koji ga svrstavaju u svjetske zrakoplovne kronike, bivaju razriješene. Postaje jasnije i kakva je sredina bila Subotica u kojoj je taj podvig ostvario.

Stevan Mačković

Čota, Antonija, *Nuda veritas – Gola istina : našutjesmo se do grla*, Hrvatski demokratski forum „Preporuke iz Lemeša“, Subotica, 2010., 189 str.

Reflektirati na aktualnu društvenu zbilju, motriti ono što se događa u čovjeku i oko njega u svijetu, tematizirati društvene procese, pratiti njihovu genezu i trajanje, elaborirati društvene pojave i događaje, bez obzira na to sudjeluje li se u njima ili ne, nedvojbeno su značajne aktivnosti za svakoga čovjeka danas. Dio je to povijesnoga nasljeđa što nam je donijela moderna, a s njome i sloboda govora, čiju praksu, ne od danas, možemo zateći gotovo na svakome koraku. Zatičemo to i kod Hrvata u Vojvodini. U tom smislu, kada je riječ o ovome knjiškome uratku pravnice, društvene djelatnice, političke i kulturne aktivistice, istraživačice povijesti Lemeša, sudske prevoditeljice na hrvatski Antonije Čota, onda ni na koji način ne možemo dovesti u pitanje legitimacijsku provenijenciju u nastojanjima joj, budući da su one posve neupitne, već hoćemo ukazati ukratko na prijepore koji mogu ishoditi iz tako legitimiranoga djelovanja. Naime, legitimnost je za djelovanje situirana na jednoj razini, a sadržajne posljedice njegovih legitimnih

napora na sasvim drugoj, te kao takve, one mogu biti itekako upitne.

Iz tih načela, čini se, najbolje se može prikazati, po mnogočemu, rijetko viđen samostalni Čotin knjiški prvijenac, u kojem autorica, na neuobičajen, krajnje impresionistički način tematizira prilike u hrvatskoj zajednici u drugoj polovici prvoga desetljeća prvog stoljeća trećeg tisućljeća. Sadržajne su posljedice ove njezine kušnje, na žalost, neuspjele. Jer, knjiga koja pledira na osvjetljenje sadašnje, kako se navodi, „tragične sudbine Hrvata na ovom području“, ne bi smjela biti osvjetljena tek jednom, koristit ćemo metaforu, svjećicom u autoričinoj ruci u mrakovitim i maglovitim predjelima vlastitih joj spoznaja. Tada se, kazuju pravila, šuma ne vidi od samo jednoga drveta, a jedno drvo od same šume. Ono što ovoj knjizi, dakle, suštinski nedostaje, uz navezanost i vjernost činjenicama, jest prije svega pluralizam perspektiva. Vjerojatno je to prepozna-